

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертацію Баранової Валерії Вадимівни
«Інтеграційна взаємодія на фінансовому ринку
у забезпеченні економічної безпеки національного господарства:
методологія, організація та практика», подану на здобуття наукового
ступеня доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дисертації та її зв'язок із науковими програмами, планами і темами. Забезпечення національної економічної безпеки є однією з найголовніших передумов сталого розвитку держави й передбачає захист її національних інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз, виявлення і протистояння економічним, демографічним, політичним, соціальним, фінансовим та іншим викликам. Наявність цілісної фінансової системи, що передбачає активацію ефективного механізму функціонування фінансового ринку, а також перерозподілу капіталу між кредиторами та позичальниками за допомогою певних фінансових посередників й фінансових інститутів, сприяють зміцненню рівня національної економічної безпеки держави загалом. Тому, обґрунтування теоретичних і методологічних засад, розробка практичних рекомендацій та дослідження процесів інтеграційної взаємодії суб'єктів й структурних елементів фінансового ринку в забезпеченні економічної безпеки національного господарства потребують уваги науковців.

Зазначене актуалізує дослідження Баранової Валерії Вадимівни «Інтеграційна взаємодія на фінансовому ринку у забезпеченні економічної безпеки національного господарства: методологія, організація та практика».

Тема дисертаційної роботи Баранової В.В. пов'язана з наступними науково-дослідними роботами: Класичного приватного університету за темою «Розвиток національної економіки в контексті сучасної економічної теорії» (номер державної реєстрації 0116U000798); Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку НАН України при виконанні НДР «Формування процедури експертизи законодавчих та нормативно-правових актів в економічній сфері» (номер державної реєстрації 0117U003789); ДВНЗ «Ужгородський національний університет» за темою «Фінансове забезпечення регіонального розвитку в умовах децентралізаційних та євроінтеграційних процесів» (номер державної реєстрації 0115U007117); Харківського торговельно-економічного інституту Київського національного торговельно-економічного університету за темою «Розвиток державних фінансів у контексті сучасних інтеграційних процесів: теорія, практика та зарубіжний досвід» (номер державної реєстрації 0117U004220); наукового журналу «Економіка і фінанси» (м. Дніпропетровськ) за темою «Розробка концепції забезпечення економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки» (номер державної реєстрації ДР 0113U007516); Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова за

темою «Підприємництво як стратегічний фактор розвитку бізнес-середовища регіону» (номер державної реєстрації 0116U005497, 2016-2018 рр.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, авторефератом та науковими публікаціями авторки дає підстави стверджувати, що теоретико-методичні положення, практичні висновки і рекомендації, сформульовані дисертанткою, є достовірними.

Дисертаційна робота має логічну побудову, її авторка системно підійшла до постановки проблеми та її вирішення, формулювання задач, обрав вірні методи дослідження.

Для досягнення поставленої мети та вирішення завдань дослідження авторкою використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів: абстрактної логіки та порівняння; логічного узагальнення; критерізації, структуризації та ідентифікації; індексний метод та метод стандартизації із застосуванням цільового підходу; метод спостереження, статистичного та індексного аналізу; індексний метод, метод варіаційного аналізу, агрегування та матричної побудови; метод кореляційно-регресійного аналізу; схематичного й графічного зображення; метод економіко-математичного моделювання.

Теоретичним підґрунтям дослідження стали фундаментальні праці науковців у галузі управління національним господарством, фінансового ринку, інтеграційної взаємодії та економічної безпеки національної економіки. При вирішенні завдань прикладного характеру Баранова В.В. використовувала законодавчі акти Верховної Ради України й нормативні акти органів виконавчої влади, аналітичні та статистичні матеріали; збірники, дані річних звітів, інформаційних та аналітичних бюлетенів, вітчизняні та зарубіжні періодичні видання, наукові дослідження та публікації, розміщені в мережі Інтернет.

У розділі 1 «Формування понятійно-термінологічного базису дослідження фінансового ринку в системі національного господарства» викладено теоретичні аспекти побудови базису дослідження фінансового ринку (с. 38–61), розкрито сутність фінансового ринку як базового поняття методології дослідження (с. 62–87), охарактеризовано підхід до критерізації виділення ознак класифікації фінансового ринку (с. 88–113).

У розділі 2 «Методологія дослідження інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку» на основі застосування підходів до визначення інтеграційної взаємодії (с. 124–139) здійснено структуризацію фінансового ринку (с. 140–151) та визначено інтеграційну взаємодію між секторами фінансового ринку (с. 152–165). Наочне відображення структурних елементів інтеграційної взаємодії авторка надає на рис. 2.1 (с. 139); удосконалений підхід до ідентифікації інтеграційної взаємодії на основі виявлення її синергетичності (рис. 2.2, с. 168); на основі даних матриці (табл. 2.3., с. 155 та табл. 2.4., с. 156) було розраховано показник, що використовується при обчисленні коефіцієнта конкордації Кендала (табл. 2.5., с. 156). Таким чином, було встановлено, що типи взаємодій можуть бути об'єднано у класифікацію

на основі систематизації існуючих класифікаційних ознак, а також було запропоновано доповнити існуючу класифікацію за рахунок виокремлення таких видів взаємодії, як координаційна, комунікаційна та інтеграційна.

У розділі 3 «Економічна безпека національного господарства та її оцінка» розглянуто особливості економічної безпеки національного господарства та її властивості (с. 183–199): зазначені різні авторські тлумачення та визначення до поняття «економічна безпека», що в кінцевому підсумку дозволило систематизувати визначення економічної безпеки відповідного рівня її розгляду (табл. 3.1., с. 194) (табл. 3.2., с. 195) (табл. 3.3., с. 196) (табл. 3.4., с. 197). Охарактеризовано підходи до оцінки економічної безпеки національного господарства (с. 200–242) та зазначено, що для вимірювання стану економічної безпеки можливим є застосування цілої низки різноманітних методів: моніторингу основних соціально-економічних показників і співставлення їх з граничними значеннями; експертної оцінки; аналізу й обробки сценаріїв; оптимізації; теоретико-ігрові; багатовимірною статистичного аналізу; теорії штучних нейронних мереж тощо (с. 204); застосований такий методичний підхід до оцінки економічної безпеки національного господарства дозволив авторці удосконалити його (с. 213).

На підставі проведеного аналізу економічної безпеки було здійснено оцінку економічної безпеки національного господарства України (с. 214–243) за такими показниками: номінальний ВВП (X1); реальний ВВП (темپ зростання) (X2); прибуток прибуткових підприємств (X3); фонд оплати праці (X4); середньомісячна зарплата (номінальна) (X5); реальний приріст (темп росту) заробітної плати до попереднього року (X6); кількість працівників у віці 15-70 років зайнятих економічною діяльністю (в середньому за рік) (X7); експорт товарів та послуг (X8); темп росту експорту (X9); імпорт товарів та послуг (X10); темп росту імпорту (X11); індекс споживчих цін (грудень до грудня попереднього року) (X12); індекс цін виробників (грудень до грудня попереднього року) (X13); рівень безробіття, (% до економічно активного населення у віці 15-70 років) (X14) (рис. 3.3–рис. 3.16., с. 219–228). Для досягнення мети – проведення оцінювання економічної безпеки національного господарства було досліджено офіційні прогнози значення основних соціально-економічних показників, закріплених відповідними постановами Кабінету міністрів України.

У розділі 4 «Інформаційно-методологічна база оцінювання фінансового ринку та його сегментів» було сформовано інформаційну базу для оцінки фінансового ринку з точки зору забезпечення економічної безпеки національного господарства (с. 250–270); встановлено послідовність формування системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку (с. 271–283); проведено оцінювання результатів функціонування фінансового ринку, його сегментів та зовнішнього середовища (с. 284–234). Так, автором удосконалено підхід до формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку (його сегментів) та його зовнішнього середовища (с. 250). Особливої уваги заслуговує узагальнення умов та показників функціонування національної економіки (с. 252), а також

отримані результати розрахунку індексів за інформативними показниками по економічних умовах та індекс економічних умов, що відображено у таблицях 4.5.–4.12 (с. 265–270).

У розділі 5 «Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки національного господарства з врахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку» вперше розроблено концепцію забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, яка є стратегічним документом, що ґрунтується на поєднанні таких блоків: теоретичного, методологічного, інформаційного, оцінювання й аналітики, практично-процесуального, підтримки та контролю – і надає змогу з урахуванням величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку визначити найбільш доцільні напрямки й заходи щодо забезпечення економічної безпеки (с. 380-385).

Основні положення та результати дисертаційного дослідження пройшли апробацію та отримали позитивне схвалення на міжнародних науково-практичних конференціях, зокрема: «Економічна безпека держави: стан, проблеми, напрямки зміцнення» (м. Харків, 2008 р.); «Дослідження та оптимізація економічних процесів “Оптимум-2008”» (м. Харків, 2008 р.); «Розвиток фінансових ринків та інститутів в умовах міжнародної інтеграції» (м. Полтава, 2009 р.); «Фінанси України: глобальні та національні імперативи розвитку» (м. Дніпропетровськ, 2012 р.); «Актуальні проблеми розвитку економіки в умовах глобалізації» (м. Тернопіль, м. Чортків, 2012 р.); «Правове регулювання економічної безпеки України в умовах євроінтеграції» (м. Харків, 2013 р.); «Актуальні питання безпеки фінансової системи держави» (м. Харків, 2014 р.); «Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики» (м. Київ, м. Харків, 2014 р.); «Актуальні проблеми економіки та фінансів» (м. Київ, м. Санкт-Петербург, м. Відень, 2015 р.); «Problems of Infocommunications. Science and Technology “PIC S&T’2019”» (м. Київ, 2019 р.).

Мета дослідження, що полягала в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад, розробці практичних рекомендацій щодо виявлення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, та впливу такої інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку на забезпечення економічної безпеки національного господарства досягнута.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи та авторефератом, опублікованими науковими працями дає можливість погодитися з такими положеннями, які винесені на захист на предмет наукової новизни:

1. Вперше обґрунтовано підхід до побудови логіко-понятійного базису дослідження фінансового ринку, що ґрунтується на застосуванні семантичного моделювання відповідно до принципів структурованості, взаємопов’язаності та ієрархічності й передбачає послідовне здійснення

низки етапів, в результаті виконання яких формується сфера дослідження фінансового ринку як сукупність первинних, базових та похідних понять, надаючи змогу тим самим створити відповідні понятійно-термінологічний апарат та єдину методологічну базу (с. 46-49).

2. Вперше запропоновано визначення інтеграційної взаємодії, яке сформульовано на основі систематизації підходів до тлумачення взаємодії як загальнотеоретичного поняття як явища, що об'єднує учасників фінансового ринку загальної метою, призводить до єдинопорядкованих, спільних та злагоджених відносин, які набувають системного характеру з подальшою конкретизацією її змісту з урахуванням основних відмінностей від інших видів взаємодії, що полягають у меті, результатах, упорядкованості процесу, направленості, дій учасників та наслідку взаємодії, що надає змогу розмежувати інтеграційну та інші види взаємодії сегментів фінансового ринку, яка має за результат отримання не лише локальних ефектів для кожного учасника взаємодії, але й синергійного (с. 135-137).

3. Вперше розроблено концепцію забезпечення економічної безпеки національного господарства з урахуванням інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, яка є стратегічним документом, що ґрунтується на поєднанні таких блоків: теоретичного, методологічного, інформаційного, оцінювання й аналітики, практично-процесуального, підтримки та контролю – і надає змогу з урахуванням величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку визначити найбільш доцільні напрямки й заходи щодо забезпечення економічної безпеки (с. 380-385).

4. Удосконалено понятійно-термінологічний апарат дослідження фінансового ринку в контексті забезпечення економічної безпеки, який, на відміну від інших, включає визначення фінансового ринку як такого, на якому об'єктом обміну є саме фінансові ресурси, і надає змогу встановити зв'язки між термінологічними поняттями «кошти», «цінні папери», «фінансові активи», «капітал», «інвестиції» тощо, які найточніше відображають особливості функціонування фінансового ринку (с. 69-74).

5. Удосконалено підхід до ідентифікації інтеграційної взаємодії між сегментами фінансового ринку на основі виявлення коефіцієнта синергійності, що, на відміну від інших, ґрунтується на використанні кореляційно-регресійного аналізу, застосування якого в процесі реалізації блоку попереднього оцінювання, оціночно-аналітичного та оціночно-діагностичного блоків надає змогу визначити наявність синергійного ефекту не прямим розрахунком, а на основі порівняння результатів оцінювання функціонування фінансового ринку в цілому та його сегментів зокрема (с. 167-170).

6. Удосконалено послідовність формування системи показників оцінювання функціонування фінансового ринку та його сегментів у контексті забезпечення економічної безпеки, яка, на відміну від існуючих представлена блоками інформативних показників функціонування фінансового ринку, що передбачає етапи її формування в певній логічній послідовності й надає

змогу розрахувати такий показник, застосування якого в ході оцінювання функціонування фінансового ринку є найбільш обґрунтованим (с. 272-273).

7. Удосконалено цільовий підхід до оцінювання економічної безпеки національного господарства, який, на відміну від існуючих, ґрунтується на принципі оцінювання економічної безпеки з позиції її забезпечення з використанням показників економічного та соціального розвитку країни, розподілених на ідентифікатори покращення та ідентифікатори погіршення економічної безпеки, що дозволяє здійснювати оцінку економічної безпеки та інтерпретацію її рівня; (с. 210-2012, с. 239-241).

8. Удосконалено підхід до формування інформаційної бази оцінювання функціонування фінансового ринку (його сегментів) і його зовнішнього середовища, що, на відміну від інших, передбачає визначення необхідної інформації для розрахунку інформативних показників, які характеризують зовнішнє середовище функціонування та відбивають характеристики фінансового ринку (його окремих сегментів), і дозволяє подати дані для оцінювання у вигляді, прийнятному для подальших розрахунків (с. 250-252).

9. Удосконалено комбінований підхід до визначення адаптивності фінансового ринку, який, на відміну від інших, ґрунтується на елементах таких підходів: по-перше, параметричного (як основи для оцінювання застосування показників, які характеризують різні параметри – аспекти функціонування); по-друге, реакційного (передбачає використання в процесі оцінювання коефіцієнта, який характеризує швидкість реакції системи за певним параметром функціонування на зміну зовнішнього середовища), по-третє, стабілізаційного (передбачає визначення, показника, який характеризує стабільність функціонування ринку), – що надає змогу оцінити адаптивність функціонування фінансового ринку (його окремого сегмента) як критерію забезпечення економічної безпеки національного господарства (с. 328-329).

10. Удосконалено метод розрахунку абсолютної величини синергійного ефекту від інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку, що, на відміну від інших ґрунтується на зіставленні фактичних (отриманих з урахуванням впливу наявного рівня інтеграційної взаємодії) та умовних (безінтеграційних, отриманих за умови нівелювання впливу інтеграційної взаємодії) середніх значень показників реагування за сегментах ринку й надає змогу визначити вплив інтеграційної взаємодії окремих сегментів фінансового ринку на забезпечення економічної безпеки національного господарства (с. 170).

11. Набуло подальшого розвитку дослідження функцій фінансового ринку, що, на відміну від інших, передбачає виокремлення загальних функцій ринку з конкретизацією їхнього змісту щодо фінансового ринку, а також виділення специфічних функцій, притаманних цьому виду ринку та його сегментам, що надає змогу більш точно визначити сутність фінансового ринку, окреслити його роль і значення в національній економіці (с. 75-79).

12. Подальшого розвитку набула систематизація характеристик економічної безпеки за семантичними ознаками, яка, на відміну від існуючих, передбачає виокремлення шляхом логічного узагальнення

ключових її характеристик з їх подальшим розподілом за семантичними ознаками, що надає змогу сформулювати уявлення про економічну безпеку та притаманні їй характеристики (с. 177-179).

13. Подальшого розвитку набув підхід до вибору критерію забезпечення економічної безпеки, що ґрунтується на поєднанні як базового наслідкового підходу та елементів інших підходів і передбачає виявлення наслідків функціонування фінансового ринку та його сегментів з погляду інтеграційної взаємодії в певному змістовому контексті (у цьому випадку – крізь призму забезпечення економічної безпеки національного господарства) (с. 334-336).

14. Подальшого розвитку набула побудова матриці оцінювання адаптивності фінансового ринку «реакція – стабільність», що, на відміну від інших, ґрунтується на результатах багатоступеневого оцінювання функціонування окремого сегмента чи фінансового ринку в цілому, передбачає використання для побудови матриці поєднання показників стабільності функціонування й реагування фінансового ринку на зміну зовнішнього середовища та надає змогу, узагальнено подаючи результати оцінювання, не лише визначити, наскільки стабільним є функціонування фінансового ринку та наскільки незмінними є притаманні йому реакції на вплив зовнішнього середовища, а й установити, наскільки адаптивним є фінансовий ринок до змін зовнішнього середовища (с. 338-339).

Узагальнення, а також подальший розвиток теоретико-методологічних положень та практичних рекомендацій щодо фінансового ринку та інтеграційної взаємодії на ньому дають підстави зробити висновок про наукове значення дисертаційної роботи. Результати та висновки, які отримані доводять достовірність наукової новизни і спрямовані на вирішення важливої економічної проблеми – забезпечення економічної безпеки національного господарства.

Практичне значення результатів дослідження. Практичне значення роботи полягає в тому, що її результати в якості практичних рекомендацій, були впроваджені в роботу Департаменту економіки та міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації; Департаменту агропромислового розвитку Полтавської обласної державної адміністрації; Богодухівського району Харківської області; банківської установи ПрАТ «БАНК ФАМІЛЬНИЙ»; ГРУ АТ КБ «ПРИВАТ БАНК»; Центру страхового сервісу ПАТ «Страхова компанія» Українська страхова група»; Запорізької обласної організації товариства «Знання» України.

Ідентичність змісту автореферату та дисертаційної роботи, повнота викладу результатів дослідження в опублікованих працях. Зміст автореферату відповідає основним положенням дисертації. Порівняння змісту автореферату і основних положень дисертації свідчить про повну їх ідентичність.

Основні наукові результати та найважливіші висновки дисертації викладено в 43 наукових працях, з яких: 7 – монографії (у тому числі 1 – одноосібна); 22 – статті в наукових фахових виданнях та у виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз; 4 – статті в закордонних

виданнях; 10 – матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій, що належить особисто автору, становить 43,08 д. а.

Авторкою дотримані вимоги МОН України щодо кількості публікацій, відповідності опублікованих результатів тим, що містяться в дисертації і виносяться автором на захист, апробованості її основних положень.

Дискусійні положення та зауваження. Наголошуючи на загальній позитивній оцінці, видається за доцільне висловити зауваження та положення дискусійного характеру.

1. Врахування закордонного досвіду є одним із головних факторів підвищення національної економічної безпеки країни. Поза увагою автора залишилось питання щодо розгляду закордонного досвіду функціонування фінансового ринку та його впливу на економічну безпеку національного господарства країни. В рамках першого розділу, доцільно було б розглянути і інтеграційну взаємодію складових елементів фінансового ринку на прикладі інших країн. Це дало б змогу відобразити можливі прийоми функціонування та ефективного використання взаємопов'язаних елементів фінансового ринку в Україні.

2. При побудові логіко-понятійного базису дослідження фінансового ринку окрім принципів структурованості, взаємопов'язаності, ієрархічності, необхідно було б розглянути й інші принципи або обґрунтувати недоцільність їх використання (стор. 50).

3. У підрозділі 2.2. (стор. 140) зазначені теоретичні підходи до визначення інтеграційної взаємодії доцільно було б доповнити контент-аналізом існуючих напрацювань.

4. У четвертому розділі, на основі сформованої інформаційної бази для оцінювання, системи показників оцінки функціонування фінансового ринку та його сегментів, було проаналізовано динаміку цих показників за 2006-2018 роки. Крім виконаних розрахунків, доцільно було б застосувати інші способи виявлення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку.

5. У п'ятому розділі (стор. 338) відображена матриця оцінки адаптивності фінансового ринку «реакція – стабільність» (табл. 5.3.), яка заслуговує уваги. Однак, для покращення розуміння побудови та отриманих результатів такої матриці, за доцільне було б розглянути теорію матричного аналізу.

Висловлені зауваження та вказані дискусійні положення не знижують загальної теоретичної та практичної значущості, обґрунтованості й достовірності основних положень дисертації та не впливають на рівень наукової новизни, відповідно не змінюють суті й головних висновків дослідження Баранової Валерії Вадимівни.

Загальна оцінка роботи та її відповідність встановленим вимогам. Запропоновані положення наукової новизни, що полягають в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад й розробці практичних рекомендацій щодо виявлення інтеграційної взаємодії на фінансовому ринку та її впливу на забезпечення економічної безпеки національного господарства є суттєвим внеском у галузі економіки та управління національним господарством.

Дисертаційна робота Баранової Валерії Вадимівни «Інтеграційна взаємодія на фінансовому ринку у забезпеченні економічної безпеки національного господарства: методологія, організація та практика» є завершеним, цілісним науковим дослідженням, виконана на актуальну тему, містить положення наукової новизни та має теоретичне й практичне значення.

Дисертація «Інтеграційна взаємодія на фінансовому ринку у забезпеченні економічної безпеки національного господарства: методологія, організація та практика» за формою і змістом відповідає вимогам пунктів 10, 12–14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 (зі змінами), а її авторка – Баранова Валерія Вадимівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор
професор кафедри менеджменту
та публічного адміністрування
Київського національного університету технологій
та дизайну МОН України, м. Київ

А.А. Олешко

Підпис А.А. Олешко
засвідчую

Зав. КАНЦ